ఇంకెక్కడి జయము?

శ్రీమతి తాడి నాగమ్మగారు

౧

మహేశ్వరచంద్రచక్రవర్తి గొప్ప సంస్థానాధీశుడు. సంవత్సరమునకు పదిలక్షలు రాబడి. సద్వినియోగము చేసినచో ఫలితము గొప్పదైయుండెడిది.

జీవితము క్షణభంగురము. అందును మానవజీవితము బుద్బుదప్రాయము. నిన్న సజీవి నేడు నిర్జీవి. నేటి సజీవి రేపు ఏమో! రెప్పపాటుకాలమున జీవితము సమాప్తికాగలదు. ఇట్టి అనతికాలములోనే మానవ జీవిత మెన్నియోమార్పులకు లోనగుచుండును. ఓడలు బండ్లును, బండ్లు ఓడలును అగును. నేటిలక్షాధికారి రేపుభిక్షాధికారి. నేటిభిక్షాధికారి రేపులక్షాధికారి. నేటి అనామకుడు రేపుప్రధాని. నేటిప్రధాని రేపు అనామకుడు. నిన్నటి రాజాధిరాజు నేడు రాజ్యభ్రష్టుడు. నేటిరాజ్యభ్రష్టుడు రేపురాజాధిరాజు. అందును నాగరికత వాయువేగమున ప్రవహించు ఈకాలమున మార్పులకు కొదువలేదు. వింతలకు విడ్డూరములేదు. చపలత్వమునకు అంతులేదు.

ఇట్టిది మానవజీవితము. మహేశ్వరచంద్రుడును మానవుడే!

౨

మహేశ్వరచంద్రుడు ఇరువదవయేట పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. దానికి రెండుదినములక్రితమే కళాశాలను విడిచిపెట్టెను. అకస్మాత్తుగ తండ్రి చనిపోవుటచే ఇది జరిగెను. విశ్వవిద్యాలయమును విడిచినదిమొదలు మహేశ్వరుడు మరియొక క్రొత్తప్రపంచమును ప్రవేశించెను. అందు తాను నూతనపురుషుడు. ఇంతవరకు తాను నివసించిన విశ్వవిద్యాలయప్రపంచమునకును, తాను ప్రస్తుతము ప్రవేశించిన ప్రపంచమునకును పోలికయేలేదు. షేక్స్పియరు, మిల్టను, బర్కు, బేకనులు విశ్వవిద్యాలయములందు జీవింపవలసినవారే గాని తక్కిన మానవలోకమునందు వారికి తావులేదు. ఆదర్శములందు బర్కు ఉత్తమోత్తముడే యైనను ఆచరణమునందు విఫలుడగుటకు కారణము మానవప్రపంచ మతనికి భిన్నమగుటయే. అఖిల మానవప్రపంచమునకు విచక్షణాజ్ఞానము నేర్పి మానవకోటి నుద్ధరించిన సోక్రటీసు చంపబడుటకును, పరులను తనవలెనే ప్రేమించి ప్రాణవిరోధులకు కూడ కీడు రాకూడదని ప్రార్థించిన క్రీస్తు సిలువవేయబడుటకును, బర్కు నిరసింపబడుటకును కారణము మానవప్రపంచము ఉత్తమపురుషులకు భిన్నముగ నుండుటయే. అనుభవముమీద తేలవలసిన విషయమిది.

గొప్ప ఆడంబరముతో పట్టాభిషేకము జరిగెను. వైస్రాయి, గవర్నరు, కలెక్టరు మొదలగు రాజ్యాంగతంత్రములను నడుపు రథులకు మహారథులకు ఆహ్వానము లంపబడెను. అతిథులకు పరిమితిలేదు. విందులకు లోటులేదు. ఉపన్యాసములకు కొదువలేదు. పొగడ్తలకు మితములేదు. అభినందనములకు అంతులేదు. కవులకు పారితోషికములు, వందిమాగధులకు వరదానములు, బ్రాహ్మణులకు భూరిదానములు, అతిథులకు సత్కారింపులు అన్నియుగలిపి లెక్కలు తేల్చసరికి ఆదాయమును మించిన అప్పు ఆరులక్షలు తేలినది.

3

మహేశునకు యూరపునందలి వింతలు వినోదములు చూడ కోర్కెజనించెను. జనించుటే తడవుగా స్వజన సపరివారముగ యూరపుయాత్రకై బయలుదేరెను. ప్రత్యేకముగ సుందరమైన నౌకను కంట్రాక్టు తీసికొనెను. బొంబాయిలో గొప్ప వీడ్కోలు జరిగెను. ప్రాక్పశ్చిమముల నాగర అనాగరికతలకు నిలయానిలయమైన బొంబాయిపట్టణమునకు మరుగై నౌక అరేబియాసముద్రమునందు, ఊగుచు, ఈదుచు పోవుచుండెను. మహేశుని మనస్సు ఊహాసముద్రమునందు తేలియాడుచుండెను.

తాను పోవున దెక్కడికి? అఖిల మానవప్రపంచ జ్ఞానవిజ్ఞానమునకును, అర్థానర్థములకును, ఆకారవికా

రములకును, నాశనవినాశములకును ఆటపట్టై ప్రస్తుత ప్రపంచచక్రమును త్రిప్పుచున్న యూరపుఖండమునకు. ఎందుకు? వింతలు, వినోదములు, భోగములు, విలాసములు అనుభవించుటకు. తనకు లోటేమిటి? ఖర్చుపెట్టుటకు ధనముగలదు. వెళ్లుటకు శక్తికలదు. చూచుటకు కండ్లుకలవు. అనుభవించుటకు అంగములుకలవు. భళీ! యూరపునందు ఖర్చుపెట్టి భారతదేశమునందు పేరు సంపాదింపవలెను.

ఇది మహేశుని తీర్మానము. ఈతీర్మానమును స్మరించుచు అతడు యూరపులో కాలుపెట్టెను. కాన్స్టాంటునోపిలు దర్శించెను. అప్పటికి కెమల్ పాషాగారు అధికారమునకు రాలేదు. రోము పట్టణము చూచెను. అప్పటికి ముస్సొలోని ఇటలీకి డిక్టేటరు కాలేదు. పెట్రోగ్రాడ్ దర్శించెను. అప్పటికది లెనిన్ గ్రాడ్ గా మారలేదు. బెర్లిన్ నగరము గాంచెను. కైజరుయొక్క త్రిశంకు స్వర్గమును కనులారగాంచెను. ఫ్రాన్సు చేరెను. పారిస్ నందు విడిసెను. వింతలుచూచెను. విలాసవతుల చెట్టబట్టెను. బ్రాంది విస్కీల భాగ్యమబ్బెను. పరానుభోగముల ననుభవించుచు కొంతకాలము గడపెను. తదనంతరము ఇంగ్లాండు చేరెను.

అక్కడి దృశ్యము వేరు. అనుభవము వేరు. స్టేటు శక్రటరీగారికి ఒకదినము విందు. అండర్ శక్రటరీగారికి మరియొకదినము విందు. రిటైర్డు వైస్రాయి గారికి విందు. సెలవుపైనున్న వైస్రాయిగారికి విందు. చూడవచ్చిన గవర్నరుగార్కి విందు. పలుకరించబోయిన ప్రభ్విగారికి విందు. నైటుహోలునందు విందు. హోటేలునందు విందు. క్లబ్బులో విందు. ప్రతిఫలముగా ఉపన్యాస పరంపరలయందు పొగడ్తలు. మహేశునిది పురాణవంశజుల సారాంశమన్నారు ఒక రిటైర్డువైస్రాయి గారు.

కేంబ్రిడ్జి విశ్వవిద్యాలయమువారు మహేశుని ఆహ్వానించిరి. గొప్ప సభజరిగెను. దానికి మహేశుడు అధ్యక్షుడు. అందు మహేశుని పొగడిరి. మహేశుడు భారతదేశమునకు యింద్రుడు. భూలోకమునకు చంద్రుడు. పరలోకమునకు బాంధవుడు. జ్ఞాని. విజ్ఞాని. ధర్మమునకు పెట్టినిల్లు. త్యాగమునకు పుట్టినిల్లు. ఇట్టి పొగడ్తలకు మహేశుడు ముగ్ధుడాయెను. హృదయము పొంగెను. ఒడలుమరచెను. ఆరులక్షలరూపాయలు తూర్పుదేశముల విజ్ఞానమును పెంపొందజేయుటకు ఆవిశ్వవిద్యాలయమునకు దానము చేసితినని అప్రయత్నముగ పలికెను. ఈ సంగతి వినువెంటనే ఇంగ్లాండునందు మారుమ్రోగెను. ఈ సంగతినే వేనోళ్ల శ్లాఘించుచు రూటరు వది ప్రత్యేక తంతీవార్తలను భారతదేశమునకు పంపెను. వెంటనే మహేశుని మరికొన్ని విద్యాలయములు ఆహ్వానించినవి. వాని నంగీకరించిన ధనమునకు లోటు. అంగీకరింపకున్న గౌరవమునకు లోటు. గౌరవమునకే మహేశు డాస్థానమిచ్చెను. ధనమే తన్నిట్లు గౌరవింప జేయుచున్న సంగతి అతడు మరచెను. విధిలేక ఆహ్వానముల నంగీకరించెను. అడిగినదే తడవుగా ధనవర్షము కురిపించెను. ఇట్లే అమితమైన ఖర్చు. కుక్కలను కొనుటకై వేలు ఖర్చుచేసెను. గుఱ్ఱములకై లక్షలు. తన ఎస్టేటునావ అప్పు సముద్రమునందు మునుగుచున్నదని మహేశునికి ఎన్నడును తట్టలేదు. ఇది మహేశుని యూరపుయాత్ర.

అట్టహాసముతో మహేశుడు యిండియాకు బయలుదేరెను. వీడ్కోలుపు విందులుగుడిచెను. తనతో పూర్వము విందు లారగించిన వారంతగ రాలేదు. గాని తమతమ ప్రతినిధులను మాత్రము సాగనంపిరి. ఓడ అరేబియాసముద్రమునందు ప్రవేశించెను. మహేశునిమనసు ఇండియాలో విహరించుచుండెను. తనపేరు భారతదేశమునందు దిగంతములవరకు మ్రోగుచుండునని మహేశుడు భ్రమించెను. నాగరికతలో యూరపువాసులకు మూడు దినములు ముందుగనే తాను భారతదేశమునందు దారి చూపగలవని అతని నమ్మిక. అట్టి నమ్మికతోనే బొంబాయి రేవులో కాలుపెట్టెను. ఆహ్వాన

ములు సన్మానములు సక్రమముగానే జరిగినవి. అతడు తనరాజభవనము చేరెను. మహేశుడు యూరపుయాత్రలో విలాసవతుల చెట్టబట్టుట, బ్రాంది విస్కీల కలవడుట, దుర్వ్యయము చేయుట అందుచే ఎస్టేటు అప్పు సముద్రమునందు మునగనుండుట అతని అర్ధాంగి గుర్తించెను. కడుచింతించెను. వలదని వారించెను. వినకపోవుటచే దుఃఖించెను. క్రమముగా కృశించెను. దీనికితోడు భర్త విలాసవతుల చెట్టబట్టుట ఆమె సహించలేకపోయెను. క్రమముగా క్షీణించి విగతజీవియాయెను. మహేశుని అర్ధాంగలక్ష్మి అంతర్హితురాలాయెను. నవనాగరికుడు గాన అంతగా మహేశుడు విచారించలేదు. వెంటనే ద్వితీయ కళత్రమునకు దలపడెను. ప్రథమ పెండ్లిని మించిన వైభవముతో రెండవపెండ్లి ముగిసెను. అభినందనములు ఆశీస్సులు వర్షించినవి. ప్రత్యేకతంతు లనేకము లరుదెంచినవి. ప్రత్యేక వైస్రాయి, స్టేటు సెక్రటరీ మొదలగువారితంతులకు అంతులేదు. పెండ్లి బహుమతి (Marriage gift) మహేశుడు ఒక కళాశాలకు ఏబదివేల రూపాయలిచ్చెను. వివాహ మహోత్సవమునందు నాట్యమాడిన "బొంబెమెయిల్" అని ప్రసిద్ధిగాంచిన వేశ్యకు, మహేశుడు బహుమానముగా బొంబాయిలో ప్రసిద్ధిచెందిన ఒక సౌధమును కొనియిచ్చెను.

౫

వివాహము ముగిసెను. మహేశుని వైభవముకూడా ముగిసెను. పెండ్లిఅయిన సంవత్సరము మాత్రమే మహేశుడు రాజ్యభోగముల ననుభవింపగలిగెను. రాజప్రతినిధి వద్దనుండి లేఖవచ్చెను. అందిట్లున్నది. "మీరు దుష్పరిపాలన మొనర్చుటవల్ల ఎస్టేటు అప్పులపాలైనది. మీరాబడి సంవత్సరమునకు పదిలక్షలు. అప్పు రెండుకోట్ల యేనుబది లక్షలు.

ఎందులకు మిమ్మును రాజ్యభ్రష్టుని చేయగూడదో 24 గంటలలో తెలియజేయవలెను. ఇట్లు—"

మహేశుడు నిశ్చేష్టుడాయెను. దిగ్భ్రమచెందెను. ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసము లన్నే నిలిచిపోయెను. దేహము వణకెను. ముచ్చెమటలు గ్రమ్మెను. తలదిరిగెను. అవయవముల పటుత్వము తప్పెను. అప్రయత్నముగా కెవ్వుమని యరచి మూర్ఛపోయెను. గాని త్వరలోనే తెలివినొందెను. తనకు రాబోవు స్థితిని యూహించెను. గతించిన అనుభవము జ్ఞప్తికిదెచ్చుకొనెను తన యూరపుయాత్ర, బెర్లిన్, పేరిస్ నగరముల విలాసములు, లండనువింసులు కేంబ్రిడ్జి మొదలగు విశ్వవిద్యాలయముల అభినందనలు ఒకటివెంబడి మరియొకటి జ్ఞప్తిరాదొడగెను.

ఆనాటి యనుభవములు నేడు తనకు వెరపుమెరసి నట్లయినవి. అంతగా తన్నుపొగడిన స్టేటు సెక్రటరీగారును, ఇంతగా అభినందించిన వైస్రాయిగారును, తన్నిట్లు అకస్మాత్తుగా అధోగతిపాలు సేతురాయని తలపోసెను. ప్రిమియరుకు విన్నవించుకొనుట మంచిదేమోయని భ్రమపడెను. ఇంతలో ఇరువదినాలుగు గంటలు సమీపించుచుండెను. అంత స్వల్పగడువు చాలదని మాత్రము మహేశుడు విన్నవించుకొనెను, మరుసటిదినమే మహేశుడు పదభ్రష్టుడాయెను.

౬

కాలచక్ర మెవరికొరకును వేచియుండదు. అది ఒకరి సాధ్యమునందులేదు. కాలచక్రమునం దెన్నియో రాజ్యములు, మహారాజ్యములు, సామ్రాజ్యములు సమసిపోయినవి. అందెన్నియో మతములు జాతులు జీర్ణించి పోయినవి. అందెన్నియో దేశములు, నాగరికతలు జీర్ణించిపోయినవి. కాలచక్రమును పట్టి వెనుకకు త్రిప్పగల్గినయెడల అవన్నియు చూడగల్గుదుము. మహేశ్వర చంద్ర చక్రవర్తి పదభ్రష్టుడయి కాలచక్రమునం దిప్పటికి పదునైదువత్సరములాయెను. ఈ స్వల్పకాలములోనే మానవమండలియందు చిత్రవిచిత్ర సంఘటన లనేకములు తటస్థించెను. మానవ ప్రకృతియే మారిపోయినది. శిథిలమగుచున్న టర్కీకి కెమల్ పాషాగారు ప్రాణముపోసి విఖ్యాతపురుషుడాయెను. ప్రపంచమునందు మహాసామ్రాజ్యస్థాపన

లకు మార్గదర్శియై తుదకు నామరూపములు లేకుండ నాశనమగుచున్న రోమను సామ్రాజ్య చక్రము మన్నులోని హస్తగతమాయెను. నిరంకుశత్వమునకు నిలయమైన పెట్రోగ్రాడు ప్రజాపరిపాలనకు నిలయమైన లెనిన్‌గ్రాడ్‌గా మారెను. బెర్లినునందు త్రిశంకు స్వర్గము ననుభవించుచుండెడి కైజరు పీఠభ్రష్టుడయి పారిపోయి వ్యవసాయము చేసికొనుచుండెను. మాడ్రిడ్ పట్టణముయొక్క గతి మారి అల్ఫాంసో రాజు అధోగతిపాలాయెను. ఇంగ్లాండునందు కన్సర్వేటివుల ప్రభ తగ్గి లేబరైటుల ప్రభ హెచ్చెను. ఇట్లు ఈ స్వల్పగోళమునం దెన్నియో మార్పులు సంఘటిల్లెను. కలిమి లేములు కావడికుండలు. వెన్నెలల ప్రభ చీకటులఅంధకారము మానవునకు సహజము. అట్లయ్యును వాని సంఘటనచే మానవుడు చలించుచుండును. ఇది సహజము.

౨

నాడు ఆపట్టణమునం దేమూలజూచినను ఉత్సాహము కాన్పించుచున్నది. జనులందరు ఆబాల గోపాలముగ ఒక్కదెసకు బోవుచున్నారు. ముఖ్యముగా యువకులు, యువతులు, గుంపులు గుంపులుగా పోవుచుండిరి. నడువలేనివారు ఒంటెద్దుబండ్లు, జట్కాలు, మోటారుల నెక్కుచుండిరి. పురాణయుగమునందు చేయబడినదాయను సంశయము దోచు నొకగుఱ్ఱపు బండిని దోలుకొని, ఎవరైనను కూలికి పిలిచెదరాయని ఉదయమునుండి యొకడు వేచియుండెను. పిలుపుమాత్రము రాలేదు. గతదినము దినినతిండి. ఉదయము లేచి ముఖమైనను కడుగలేదు. ఎవరైనను పిలువకుందురా యనెడి ఆశమాత్రము పోలేదు. ఇంతలో 'ఏబండీ—ఏబండీ,' అనెడి మాటలు వినవచ్చెను. ఆశతో ఆతడు బండితోలుకొని పరుగెత్తెను. పిలిచినవ్యక్తి ఒకస్త్రీ. నవనాగరికత మోమున తాండవమాడుచుండెను. ఒక్క కోమలాంగి తన యొక్క దగ్గఱ పురాతనపు జట్కా తగదనియెంచి ముఖము చిట్లించి మరియొక జట్కాబండికై వెదకసాగెను. ఒకటైనను కాన్పింపమిచే, తుదకు, గత్యంతరములేక ఆపురాతనపు బండిలో ఎక్కి కాలేజివద్దకు బండితోలుమనెను. బండి వేగముగ కాలేజివైపునకు పోవుచుండెను. బండివాడా స్త్రీని ఆపాదమస్తకముగ పరీక్షింప సాగెను. తానెప్పుడో ఆ స్త్రీని జూచినట్లుండెను. తనకామె చిరపరిచితురాలైనట్లు తలంచెను. జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొన యత్నించెను. కాని వ్యర్థము. స్ఫురణకు రాలేదు. సమానపోలికలు గల మనుష్యులుందరా? కంఠస్వరముకూడ పరిచితమైనది. "ఎవరీమె?" యనెడి ప్రశ్న బండివానిని ఒత్తిడిచేయ మొదలిడెను.

అంత బండివాడు "అమ్మా తమదేయూరు?"

స్త్రీ—"ఎందుకు?"

బండి—"తమరిని పూర్వ మెచ్చటనో చూచినట్లున్నది."

స్త్రీ—"మాది బొంబాయినగరము."

బండివా...."ఇప్పుడు కాలేజీకి ఎందుకు వెళ్లుచున్నారు."

స్త్రీ—అక్కడ నేడు గొప్పఉత్సవము జరుగును. విద్యార్థులకు పోటీ ఆటలుపెట్టి గెలిచినవారికి బహుమానములీయ గవర్నరుగా రేతెంచినారు. నేడు అక్కడ సైనికప్రదర్శనముకూడ జరుగును. గొప్పవారందరు నేడు అక్కడనే యుండెదరు.

బండి—ఇందుకై ఎంత డబ్బు ఖర్చగునో.

స్త్రీ—"ఆ డబ్బంతయు—పాపము—ఒక ఎస్టేటుదారునిది. అతనిపేరు మహేశ్వరచంద్ర చక్రవర్తి. తన ద్వితీయ వివాహకాలమునందు 50 వేలు ధర్మముగ (Marriage gift) నిచ్చెను. దానిమీద వచ్చు రాబడితో ఏటేటా ఇట్టి ఉత్సవములు చేయుచుందురు. ఆ పెండ్లికి నేనే గజ్జెకట్టితిని. పాపము! దురదృష్టవంతుడు. వెంటనే పదభ్రష్టుడైనాడు. తరువాత ఏమాయెనో అతనిజాడ లెవరికిని తెలియవు."

బండితోలువానిని యీమాటలు కలతపెట్టసాగెను. మరచిన తన గత జీవితమంతయు తలపునకు రాదొడగెను. అనాదినుండియు అఖిల భారతీయులచే వేనోళ్ల శ్లాఘింపబడుచున్న ఇక్ష్వాకు వంశమునకు చెందిన తాను పదిలక్షలు రాబడిగల ఎస్టేటు దారుడైయుండి, ఒకప్పుడు ప్రాక్పశ్చిమములందు మెరుపువలె మెరసిన తాను—నేడు—క్షుద్వ్యాధితుడై హీనవస్త్రాలంకృతుడై ఒకానొకప్పుడు తన యింపుడుకత్తెయై తన యడుగులకు మడుగులొత్తిన వేశ్యకు బండికట్టి తోలుకొని జీవింపవలసివచ్చెను గదా! ఒకప్పుడు తళుకు బెళుకుల మోటారులయందు విహరించినవాడు తాను నేడు భోగమువానికి బండి తోలుచున్నాడు. ఒకప్పుడు స్టేట్ శెక్రటరీ వైస్రాయిల పొగడ్తలనందిన తాను—నేడు కూలిడబ్బులకై ఒక వేశ్యను పొగడుచున్నాడు. ఒకప్పుడు కేంబ్రిడ్జి విద్యాలయమందు అఖండగౌరవము నందిన తాను నేడొక చిన్ని కళాశాల యుత్సవసందర్భమున బండి తోలుకొని బ్రతుకవలసివచ్చెను. ఇట్టి తలపులలో బండిని తోలుచున్న మహేశ్వరచంద్ర చక్రవర్తి మనసు కలవరపడసాగెను. తన నీచపుదశ తనకు ప్రత్యక్షమాయెను. తన్నామె ఆనవాలుపట్టిన దేమోయని దద్దరిల్లెను. తన నికృష్టపుదశ పరులెరుంగకూడదని మానవుని తలంపు. గతించిన జీవిత యాత్రాతారంగములు కండ్లయెదుట తరంగములవలె లేచెను. గత దినమున తినిన తిండి. తానొకప్పుడు చేసిన ధర్మమును చూడబోవుచున్న వ్యక్తికి బండిగట్టి తోలినగాని నేడు తనకు పొట్టనిండదు. ఇట్టిది యీ మానవజీవితము! మహేశుడు పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచెను. ఒకటి రెండు అశ్రుకణములు రాలెను. ఇంతలో బండి కాలేజి చేరెను.

ఒకవైపు పిల్లలు పరుగులెత్తుచున్నారు. కొందరు కాలిబంతి యాడుచున్నారు. మరికొందరు టెన్నిస్ ఆడుచున్నారు. కొందరు దుముకుచున్నారు. కొందరు ఎగురుచున్నారు. ఇట్టి వింత వింత చేష్టలతో కాలేజి ఆవరణమంతయు నిండియున్నది. సాయంత్రము నాలుగుగంటలు. గవర్నరుగారు వచ్చిరి. సైనికప్రదర్శనము జరిగెను. ఇంతలో ఆటలన్నియు పూర్తిఆయెను. గవర్నరు సతి గెలిచినవారికి బహుమతు లిచ్చుచుండెను. ఆఖరుబహుమతి నవరత్నఖచితమైన బంగారుమెడలు. దానిపేరు "మహేశ్వరచంద్ర చక్రవర్తి (Marriage gift). ఆ మెడలు గవర్నరుసతి పైకెత్తుటతోనె మహేశ్వరచంద్ర చక్రవర్తికి జయ్ అను జయజయ ధ్వనులు భూనభోంతరాళము లదరునట్లు మిన్ను ముట్టెను.

వేశ్యయిచ్చెడి డబ్బులకై అచ్చటనే వేచియున్న మహేశుడు "ఇంకెక్కడిది జయము" అనెను.

భారతమాత

శ్రీమతి కర్లపాలెం రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు

ధవళకాంతులచేత దనరుచుండు హిమాద్రి
రజతకిరీటమై ప్రభలనింప
పశ్చిమోత్తరమున బరగునారావళి
చెవులకాభరణమై చెలువుమీర
పరమపావనమైన బ్రహ్మపుత్రయుగంగ
కంఠహారములనుకరణి వెలుగ
1
తనుమధ్యమందున దనరారుచుండు మ

హానది యొడ్డాణమగుచునుండ
జీవనదులయిన కావేరికృష్ణలు
గజ్జలందియలయి కాళ్ళమెరయ
ఉపనదుల నైదుగలిగి దానొప్పుసింధు
కురులముడిచెడి ముత్యాలసరమనంగ
నొప్పుభారతమాత! నిన్నెప్పుడేను
హృదయమందున గొలుతు మమ్మేలు[illegible]చు.